

GÖTEBORGS STADSMUSEUM

Bohuslän
Orust östra hd
Långelanda sn 60
Håtors gård

Restaurering av dörs

Göteborgs stadsmuseum
Arkeologisk arkivrapport

Nr 1930:6

utboanda före restaureringens framgång av bilderna 1-1.

Redan vid arbetets början blev

Långelanda s:n:s fornmin. n:r 15
(Ekhoff: A.M).

vet uppfattning om gravens ursprungliga form och utseende.

Likväl anser jag mig kunna utgå ifrån, att dessa dimensioner ej kunna ha varit mindre, än läget för väggställarnas övre del utvisade. I annat fall skulle den omgivande högfyllningen vid denna kullfallande skjutits tillbaka, vilket knappast tillräckligt. Vidare skulle jag så långt möjligt redovisa stenarna med

Till Riksantikvarien. Efter dessa synpunkter restes håll för håll.

Före arbetets början gjordes en kartläggning av området och annan hinderande vegetation av

På egen begäran förordnades undertecknad i skrivelse den 28 juni 1930 att undersöka och restaurera en förstörd stenkammargrav vid Håfors-Långelanda i Långelanda s:n, Bohuslän. Arbetet utfördes den 17, 22, 23 och 24 september detta år. Följande redogöres för de åtgärder, som företogs med varje

Graven är belägen på ett litet åkerplan i bergen ungefär 800 m WSW Långelanda kyrka och cirka 400 m OSO den av kyrkvaktaren Oskar Berntsson bebodda lägenheten Hagaberg (en avsöndring från Håfors gård), på själva gränsen mellan Håfors och Långelanda marker. Dess höjd över havet uppgår enligt Enqvist (se nedan) till c:a 40 m. Den i ostvästlig riktning gående gränsgärdsgården stötte före restaureringen på båda sidor till graven. Graven är redan 1884 upptagen och beskriven av Ekhoff (nr. 11 i del 3 av Bohusläns fasta fornlämningar från hednatiden) samt av Enqvist (Stenåldersbebyggelsen på Orust och Tjörn, sid. 77 nr. 24). Redan på Ekhoffs tid var den mycket förfallen. Denne, som betecknar fornminnet som dö, beskriver det på följande sätt:

"Griften har varit av ganska betydande mått. Den av rullstenar sammanförda, kammaren omgivande högen håller omkring 8 m i genomsnitt. På densamma stå ännu fem av väggstenarna i upprätt ställning, ehuru de hava skridit ur det ursprungliga läget. Dessutom ligger nedkastad i kammaren en stor häll, som efter märken i marken även ingått i kammarens begränsning. Väggstenarna äro i allmänhet omkring 1.20 m breda och lika höga. Vid högens norra och nordöstra kant stå - nu i mycket lutande ställning - två stora, resta hällar, omkring 1.50 m höga och 0.90 m breda." (De båda senare äro desamma, som i det följande betecknats med nr. 1 och 3). Enqvist (a.a.) anser, att graven snarare varit en "gånggrift med avrundad, av 6 sidohällar bildad kammare". "Högen, som haft en diam. av c:a 8 m, har vid basen tydligen haft en fotkedja av resta hällar".

Den av Ekhoff gjorda beskrivningen stämmer i huvudsak överens med gravens utseende före den nu utförda restaureringen, likväl med den skillnaden, att väggstenarna nu voro starkt lutande inåt graven samt att de vid högens norra och nordöstra kant befintliga hällarna voro helt liggande. Gravens

77/30

utseende före restaureringen framgår av bilderna 1-4.

Redan vid arbetets början blev det mig klart, att någon fullt säker uppfattning om gravens ursprungliga form och utseende ej stod att vinna. Likväl ansåg jag mig kunna utgå ifrån, att dess dimensioner ej gärna kunnat vara mindre, än läget för vägghällarnas ~~andra~~^{mede} del utvisade. I annat fall skulle den omgivande högfyllningen vid deras kullfallande skjutits tillbaka, vilket knappast är tänkbart. Vidare sökte jag så långt möjligt resa stenarna med bibehållande av fotändens läge. Efter dessa synpunkter restes håll för håll. Före arbetet härmed måste emellertid först enbuskar och annan hindrande vegetation avlägsnas och så stor del av gärdesgården på båda sidor om graven plockas bort, att hela högen blev fri. Någon grävning i själva högen företogs ej med undantag av vad som ansågs nödvändigt för arbetets bekväma utförande.

I det följande redogöres för de åtgärder, som företogs med varje särskild håll.

Nr. 5, som stod i det närmaste upprätt, lämnades helt orubbad och står sålunda på samma sätt, som den befanns före restaureringen.

Nr. 4, som var något framåtlutande, rätades upp i lodrätt ställning med bibehållande av underkantens läge.

På samma sätt förfors med hållen nr. 2; under arbetet med denna råkade ett stort stycke i övre högra hörnet (inifrån graven sett) springa loss utefter en redan befintlig spricka. Stycket fastsattes sedermera på sin ursprungliga plats med två starka järnkrampor.

Hållen nr. 7 låg på kant med fotändan snett inåt och toppen utanför graven; den restes först i upprättstående ställning och vreds sedan ~~ett~~^{ungefär} åttendedels varv tillbaka kring det undre högra hörnet (inifrån graven sett), så att den kom att stå i huvudsak parallellt med nr. 4.

Hållen nr. 6 låg även kullvräkt snett inåt graven. Sedan den blivit upprest på samma sätt som nr. 7 vreds den tillbaka kring undre vänstra hörnet (inifrån graven sett), som sålunda förblev orubbad, tills den kom i ungefär rak linje med nr. 5. Härigenom kom den även att bilda rät vinkel med nr 7. Sedan den blivit rest, visade det sig, att ett halvrunt "gavelhål" var uthugget i den före resandet nedåt liggande kanten.

Hållen nr. 8 restes endast rätt upp med bibehållande av hela underkanten i ursprungligt läge.

~~Hållarna nr. 1 och 3.~~ Sedan sålunda hållarna 5, 4, 6, 7 och 8 blivit resta återstodo tvenne betydande luckor i den slutna omkretsen. Emellertid lågo vid ~~foten~~^{basen} av den graven omgivande högen och ungefär rakt utanför eller nedanför de nämnda luckorna de två av Ekhoff omtalade hållarna. Bredden på dessa hållar visade sig ~~också~~ stämma ganska väl överens med avståndet mel-

lan hällarna 7 och 2 resp. 2 och 4. Ekhoft uppger visserligen, att de vid tillfället för hans besök voro resta men ~~hög~~ stodo i mycket lutande ställning, och Enqvist antager på grund härav, att de tillhört en fotkedja av resta stenar, såsom förekommer bl.a. vid en av honom nämnd dösa vid Haga. Ekhofts uppgift talar onekligen för Enqvists antagande. Men å andra sidan tydde såväl hällens ^{snares} läge och storlek som även den omständigheten, att den kant av hällen nr. 1, som låg vid högens fot och längst bort från själva graven, var tillhuggen i likhet med överkanten på hällen nr. 2, under det den högre upp på högen, närmare graven, liggande kanten var obearbetad, snarare på att de utgjort vägghällar i graven.

På grund härav lät jag inpassa dem på sina av mig antagna ursprungliga platser.

Ehuru graven sålunda restaurerades med minsta möjliga förändring av de enskilda hällarnas läge, företer den dock några egenskaper, som möjligen kunna förefalla osannolika. I första hand gäller detta den nästan kvadratiske grundplanen. För en dösa är den nästan för regelbunden, liksom även hällarnas i ett par fall tillhuggna överkant snarare torde vara utmärkande för en gånggrift eller en hällkista. För dessa hade man dock väntat ett mera rektangulärt grundplan, om än nästa kvadratiske hällkistor - och även dösar - ej torde vara helt okända. Vidare var förekomsten av det halva gavelhålet i hällen nr. 6 något förbluffande. Man skulle ha väntat finna ett liknande halvrunt gavelhål i den motstående hällen nr. 5, men på denna saknades varje spår efter ett dylikt, och jag tror ej, att man kan förklara detta med, att denna häll blivit skadad så mycket att "hålet" försvunnit. På grund härav förekommer dessa hällars placering möjligen något problematisk, men av skäl, som i det föregående framhållits, torde under förhandenvarande omständigheter den gjorda placeringen vara den enda möjliga.

Jag har härmed velat framhålla några invändningar, vilka möjligen kunna göras mot den gjorda restaureringen, för att visa, att jag själv ej är fullt övertygad om att ha återställt graven i dess ursprungliga skick. Men på grund av det tillstånd graven befann sig och det läge varje särskild häll intog före restaureringen torde de vidtagna åtgärderna ha varit de mest sannolika.

Efter arbetets avslutande lades gärdesgården ut i en vid båge åt norr in på Håfors marker (foto nr. 7), och det är ägaren till Långelanda gård avsikt att på samma sätt lägga ut gärdesgården åt söder in på Långelanda ägor.

Under grävningen i den graven omgivande låga högen, vilken inskränktes till gravens inre och den hällarna närmast omgivande marken, gjor-

77/30

des intet fynd av fornsaker. Högen bestod av jord blandad med sten och hade karaktären av ett jordblandat röse.

Det förtjänstfulla initiativet till restaureringen togs av ägaren till den del av marken, som tillhör Långelanda, lantbrukaren Vilhelm Olsson, Långelanda, vilken gratis ställde sin egen arbetskraft till förfogande. Övrig arbetskraft har bekostats av Göteborgs och Bohusläns Formminnesförening.

Göteborg den 15 december 1930.

Wils Nilsson

att undersöka och restaurera en forntida stengrav vid Högen-Långelanda i Långelanda s:n, Bohuslän. Arbetet utfördes den 27, 28, 29 och 30 september 1930.

Gravens plan i berggrunden ungefär 300 m x 400 m. Högen bestod av jord blandad med sten och hade karaktären av ett jordblandat röse. Högen var omgiven av en jordvall som höjde sig 1-2 m över omgivningen. Vid högens nordvästra hörn fanns en rektangulär grav med en längd på ca 40 m och en bredd på ca 10 m. Graven var utgrävd till en djup av ca 1 m. Graven var omgiven av en jordvall som höjde sig 1-2 m över omgivningen. Vid högens nordvästra hörn fanns en rektangulär grav med en längd på ca 40 m och en bredd på ca 10 m. Graven var utgrävd till en djup av ca 1 m. Graven var omgiven av en jordvall som höjde sig 1-2 m över omgivningen.

Gravens plan i berggrunden ungefär 300 m x 400 m. Högen bestod av jord blandad med sten och hade karaktären av ett jordblandat röse. Högen var omgiven av en jordvall som höjde sig 1-2 m över omgivningen. Vid högens nordvästra hörn fanns en rektangulär grav med en längd på ca 40 m och en bredd på ca 10 m. Graven var utgrävd till en djup av ca 1 m. Graven var omgiven av en jordvall som höjde sig 1-2 m över omgivningen.

Gravens plan i berggrunden ungefär 300 m x 400 m. Högen bestod av jord blandad med sten och hade karaktären av ett jordblandat röse. Högen var omgiven av en jordvall som höjde sig 1-2 m över omgivningen. Vid högens nordvästra hörn fanns en rektangulär grav med en längd på ca 40 m och en bredd på ca 10 m. Graven var utgrävd till en djup av ca 1 m. Graven var omgiven av en jordvall som höjde sig 1-2 m över omgivningen.

Gravens plan i berggrunden ungefär 300 m x 400 m. Högen bestod av jord blandad med sten och hade karaktären av ett jordblandat röse. Högen var omgiven av en jordvall som höjde sig 1-2 m över omgivningen. Vid högens nordvästra hörn fanns en rektangulär grav med en längd på ca 40 m och en bredd på ca 10 m. Graven var utgrävd till en djup av ca 1 m. Graven var omgiven av en jordvall som höjde sig 1-2 m över omgivningen.

Gravens plan i berggrunden ungefär 300 m x 400 m. Högen bestod av jord blandad med sten och hade karaktären av ett jordblandat röse. Högen var omgiven av en jordvall som höjde sig 1-2 m över omgivningen. Vid högens nordvästra hörn fanns en rektangulär grav med en längd på ca 40 m och en bredd på ca 10 m. Graven var utgrävd till en djup av ca 1 m. Graven var omgiven av en jordvall som höjde sig 1-2 m över omgivningen.

Gravens plan i berggrunden ungefär 300 m x 400 m. Högen bestod av jord blandad med sten och hade karaktären av ett jordblandat röse. Högen var omgiven av en jordvall som höjde sig 1-2 m över omgivningen. Vid högens nordvästra hörn fanns en rektangulär grav med en längd på ca 40 m och en bredd på ca 10 m. Graven var utgrävd till en djup av ca 1 m. Graven var omgiven av en jordvall som höjde sig 1-2 m över omgivningen.

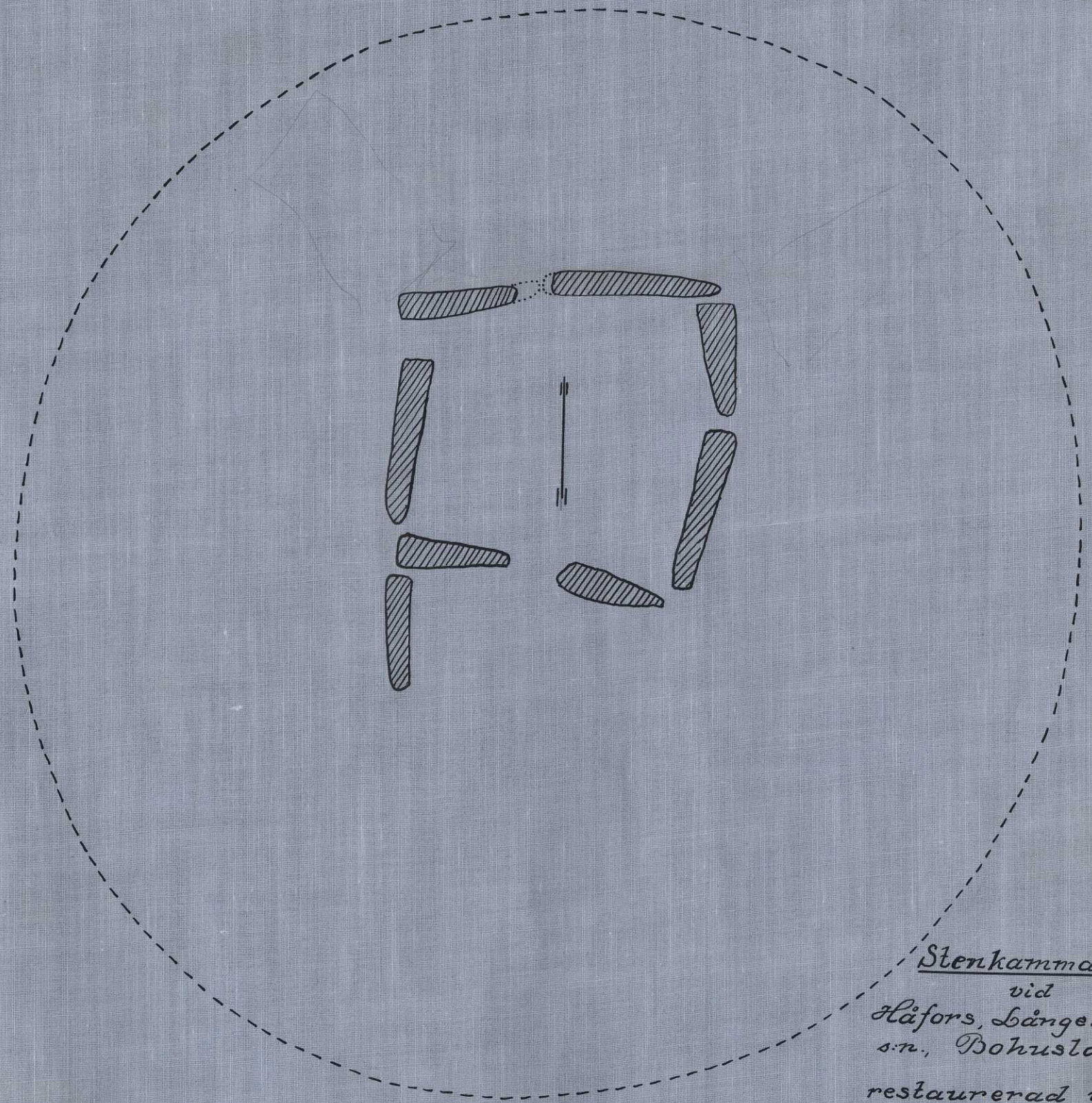
Gravens plan i berggrunden ungefär 300 m x 400 m. Högen bestod av jord blandad med sten och hade karaktären av ett jordblandat röse. Högen var omgiven av en jordvall som höjde sig 1-2 m över omgivningen. Vid högens nordvästra hörn fanns en rektangulär grav med en längd på ca 40 m och en bredd på ca 10 m. Graven var utgrävd till en djup av ca 1 m. Graven var omgiven av en jordvall som höjde sig 1-2 m över omgivningen.

Gravens plan i berggrunden ungefär 300 m x 400 m. Högen bestod av jord blandad med sten och hade karaktären av ett jordblandat röse. Högen var omgiven av en jordvall som höjde sig 1-2 m över omgivningen. Vid högens nordvästra hörn fanns en rektangulär grav med en längd på ca 40 m och en bredd på ca 10 m. Graven var utgrävd till en djup av ca 1 m. Graven var omgiven av en jordvall som höjde sig 1-2 m över omgivningen.

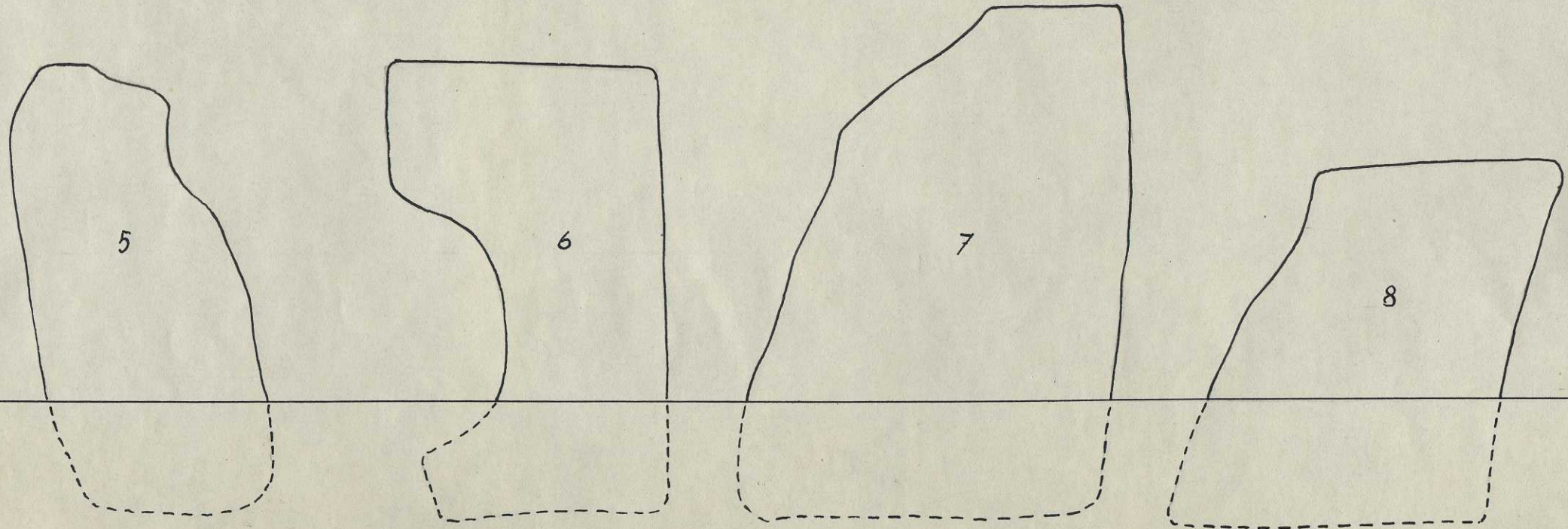
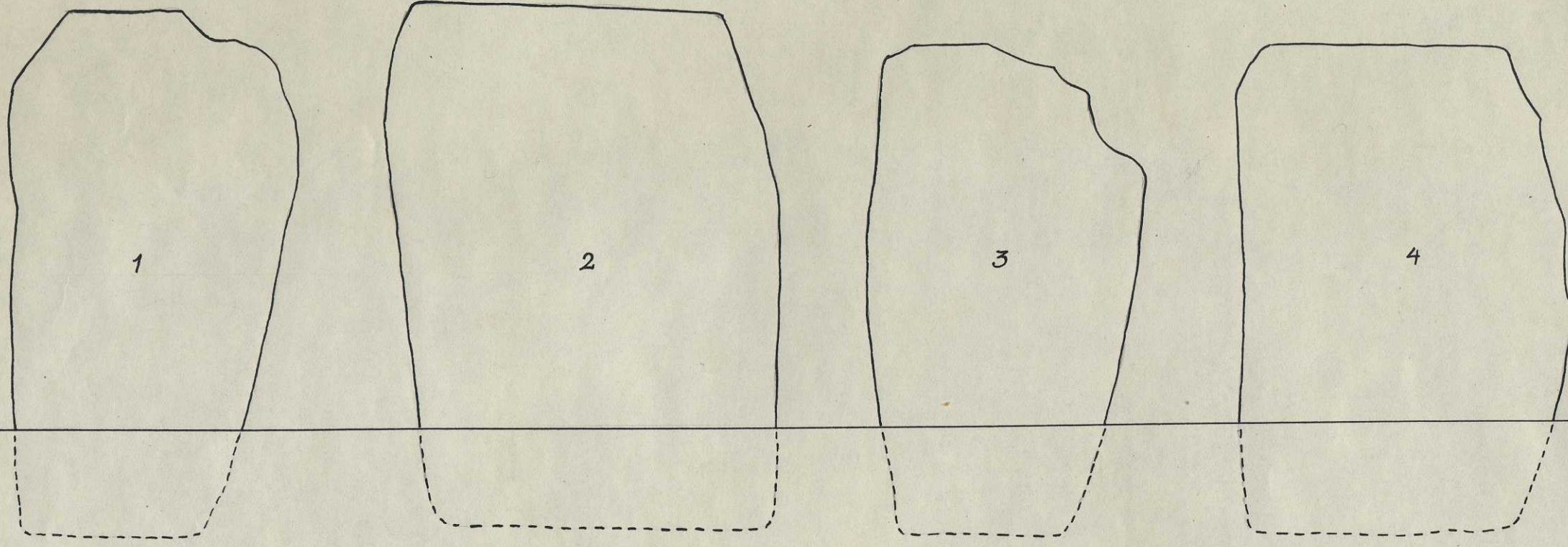
Gravens plan i berggrunden ungefär 300 m x 400 m. Högen bestod av jord blandad med sten och hade karaktären av ett jordblandat röse. Högen var omgiven av en jordvall som höjde sig 1-2 m över omgivningen. Vid högens nordvästra hörn fanns en rektangulär grav med en längd på ca 40 m och en bredd på ca 10 m. Graven var utgrävd till en djup av ca 1 m. Graven var omgiven av en jordvall som höjde sig 1-2 m över omgivningen.

Gravens plan i berggrunden ungefär 300 m x 400 m. Högen bestod av jord blandad med sten och hade karaktären av ett jordblandat röse. Högen var omgiven av en jordvall som höjde sig 1-2 m över omgivningen. Vid högens nordvästra hörn fanns en rektangulär grav med en längd på ca 40 m och en bredd på ca 10 m. Graven var utgrävd till en djup av ca 1 m. Graven var omgiven av en jordvall som höjde sig 1-2 m över omgivningen.

Gravens plan i berggrunden ungefär 300 m x 400 m. Högen bestod av jord blandad med sten och hade karaktären av ett jordblandat röse. Högen var omgiven av en jordvall som höjde sig 1-2 m över omgivningen. Vid högens nordvästra hörn fanns en rektangulär grav med en längd på ca 40 m och en bredd på ca 10 m. Graven var utgrävd till en djup av ca 1 m. Graven var omgiven av en jordvall som höjde sig 1-2 m över omgivningen.

Stenkammargrav
vid
Håfors, Långelanda
s:n., Bohuslän.
restaurerad 1930
av
N. Niklasson.
Skala 1:40

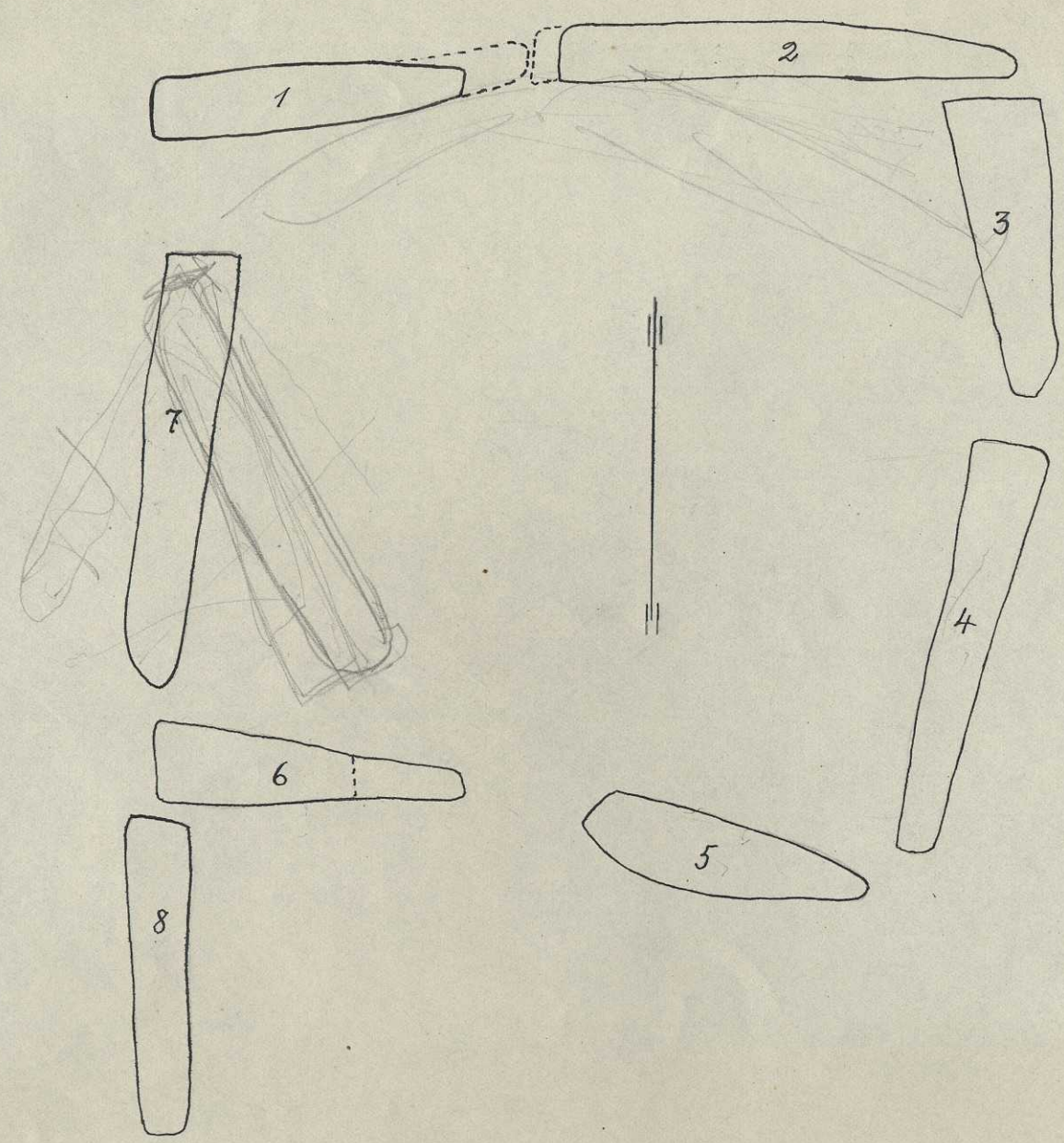

Stenrummargrav vid Hägers-Längelands, Längelands s. n., Bohle.
 Väggväggarms form och storlek, sedda inifrån graven. Skala 1:20. N. Vikarsson 1920.

Stenkammargrav
vid
Häfors, Långelanda s.m.
Bohuslän.

restaurerad 1930
av
N. Niklasson.

Skala 1:20

Stenkammargrav
vid Häfors, Långelanda s:m., Bohuslän.

Bild 1. Före restaureringen. Från PPO. Plåt n:o 560.
Foto. N. Niklasson 1929.

Stenkammargrav
vid Häfors, Långelanda s:n., Bohuslän.

Bild 2. Före restaureringen. Från SSV. Plåt n. n 566.
Foto. N. Niklasson 1930.

Bild 3. Före restaureringen. Från UPU. Plåt n. n 565.
Foto. N. Niklasson 1930.

Bild 4. Före restaureringen. Från NV. Plåt n. n 564.
Foto. N. Niklasson 1930.

Stenkammargrav
vid Häfors, Långelanda s.m. Bolustån.

Plåt n. n 563.

Bild 5. Efter restaureringen Från S.O.
Foto. N. Niklasson 1930

Plåt n. n 561.

Bild 6. Efter restaureringen. Från S.O.
Foto. N. Niklasson 1930.

Plåt n. n 562.

Bild 7. Efter restaureringen. Från S.O.
Foto. N. Niklasson 1930.